

8.Sınıf TC İnkılap Tarihi Konu Özetleri

2.Ünite : Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar

5.Bölüm : Milli Mücadele'nin Hazırlık Dönemi

a. Genelge ve Kongreler

Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı (19 Mayıs 1919)

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Mustafa Kemal Paşa, Suriye-Filistin Cephesi'nde Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak görev yapıyordu. Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan sonra İstanbul'a döndü. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da iken yurdun işgalden kurtulması için arkadaşlarıyla çareler aradı.

O sırada Samsun ve çevresinde yaşayan Rumlar, Türk halkına saldırıyor ve dünya kamuoyuna da Türklerin kendilerine saldırdıklarını iddia ediyorlardı. İngilizler, bölgenin güvenliğini sağlanmasını istediler. Aksi takdirde bölgeyi işgal edeceklerini bildirdiler. Osmanlı Hükûmeti, İstanbul'da yaptığı çalışmalardan rahatsız olduğu Mustafa Kemal Paşa'yı Samsun'a göndermeye karar verdi. Çünkü Mustafa Kemal'in İstanbul'daki yurdu kurtarma girişimleri işgalci devletlerin ve Osmanlı Hükûmeti'nin hoşuna gitmiyordu.

Osmanlı Hükûmeti, Mustafa Kemal'i, Samsun yöresinde güvenliği ve düzeni sağlamak amacıyla geniş yetkilerle 9. Ordu Müfettişliği görevine atadı. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a hareket etmeden bir gün önce, İzmir Yunanlar tarafından işgal edildi. Mustafa Kemal Paşa bu olayı duyunca, hiç vakit geçirmeden 16 Mayıs 1919'da arkadaşlarıyla birlikte Bandırma vapuru ile Samsun'a hareket etti. Uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastı.

Mustafa Kemal, 1927 yılında okuduğu *Nutuk*'ta Türk milletinin işgal altında yaşayamayacağını, bağımsız yaşayamamaktansa ölmeyi tercih edeceğini söylemişti. Bu sebeple Mustafa Kemal, Samsun'a çıkarken Millî Mücadele'nin parolasını "Ya istiklal ya ölüm!" diye belirlemişti.

Mustafa Kemal, Samsun'a ayak basar basmaz millî bilinci uyandırmak amacıyla hemen çalışmalara başladı. İlk işi İzmir'in işgalini mitingler düzenleterek halka duyurmak oldu. Ayrıca işgallerin mitingler yoluyla Anadolu'nun her tarafında protesto edilmesini istedi.

Samsun ve Havza'da yaptığı bu çalışmalar, halk üzerinde etkisini çok çabuk göstermeye başladı. Yurdun bütün bölgelerinde işgallere karşı protesto mitingleri düzenlendi. Böylece halkın işgallere karşı tepkisi bütün yurttaki büyük bir hızla yayıldı.

Havza ve Amasya Genelgeleri

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktıktan sonra, millî bilinci uyandırmak amacıyla hemen çalışmalara başladı. Anadolu'daki ordu komutanları ile bağlantı kurdu. Orduların terhis edilmemesini ve silahların bırakılmamasını istedi. Samsun'da bir hafta kaldıktan sonra, 25 Mayıs'ta Havza'ya geldi. Burada, İzmir'in işgalinin mitingler düzenlenerek protesto edilmesini istedi. Daha sonra, askerî ve sivil yöneticilere gizli bir genelge gönderdi (28-29 Mayıs 1919). Bu genelgede;

- Mitingler düzenlenerek işgallerin protesto edilmesini,
- Gösteriler sırasında Hristiyan halka kötü davranılmamasını,
- Askerî ve ulusal örgütlerin hiçbir şekilde kapatılmamasını, komutaların devredilmemesini, silah, cephane ve diğer araçların hiçbir şekilde elden çıkarılmamasını,
- Büyük devletlerin temsilciliklerine ve Osmanlı Hükûmeti'ne uyarı telgrafları çekilmesini istedi.

Mustafa Kemal'in Samsun ve Havza'da yaptığı bu çalışmalar, Türk milletini bağımsızlık mücadelesi yolunda harekete geçirdi. Yurdun bütün bölgelerinde işgallere karşı protesto mitingleri düzenlendi. Böylece halkın işgallere karşı tepkisi, bütün yurttan büyük bir hızla yayılmaya başladı.

Mustafa Kemal, Havza'daki çalışmalarını tamamladıktan sonra Amasya'ya geçti. Mustafa Kemal, Amasya'da arkadaşlarıyla yaptığı görüşmeler sonucunda karar birliğine vardı ve Amasya Genelgesi'ni yayımladı (22 Haziran 1919). Arkadaşlarından Rauf (Orbay) Bey, Refet (Bele) Bey ve Ali Fuat (Cebesoy) Bey'in imzaladığı genelge içinde Millî Mücadele'nin gerekçesi, amaç ve yönteminin de belirtildiği kararlar arasında şunlar bulunuyordu:

- Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. **(Gerekçe)**
- İstanbul Hükûmeti üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu durum, milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir. **(Gerekçe)**
- Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. **(Amaç ve yöntem)**
"Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." maddesinde ilk kez millî egemenlikten söz edilmiştir. Ayrıca bu ifade, Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'nin her safhasında millet ile birlikte hareket edeceğini de göstermektedir.
- Milletin durumunu gözden geçirmek ve haklarını dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak millî bir kurulun varlığı gereklidir.
- Erzurum'da doğu illeri ile ilgili bir kongre düzenlenecektir.
- Anadolu'nun her yönden güvenilir yerlerinden biri olan Sivas'ta millî bir kongre düzenlenecektir. Erzurum Kongresi'ne katılan delegeler Sivas'daki kongreye doğrudan katılabileceklerdir.

Unutmayınız

Amasya Genelgesi, genelgeyi telgraf ile onaylayan Kâzım Karabekir Paşa ile birlikte beş imzalı bir belge hâline gelmiştir. Burada amaç, genelgenin halk üzerindeki etkisini artırmaktır.

Amasya Genelgesi'nin yayımlanmasının ardından Padişah ve İstanbul Hükûmeti, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a dönmesini istedi. Ancak o, bütün engellemelere rağmen çalışmalarına devam etti. Bunun üzerine Hükûmet, Mustafa Kemal Paşa'nın ordu müfettişliği görevine son verdi. Mustafa Kemal de aynı gün İstanbul Hükûmeti'ne çok sevdiği askerlik görevinden ayrıldığını bildirdi (8 Temmuz 1919). Bu durumu askerî makamlara ve Türk milletine duyurdu. Haberi duyan Kâzım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal'e; **"Ben ve kolordum, hepimiz emrinizdeyiz Paşa'm."** diyerek destek verdi. Kâzım Karabekir'in bu davranışı Millî Mücadele'nin devamı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bundan sonra Mustafa Kemal,

askerî kimliği ile değil, Türk milletinin sevgisine ve güvenine dayanarak ve milletinden güç alarak vatani kurtarma yolundaki çalışmalarına devam etti.

Erzurum Kongresi (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919)

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın bir maddesi Doğu Anadolu Bölgesi ile ilgiliydi. Doğu Anadolu'daki altı ilde (Diyarbakır, Bitlis, Erzurum, Sivas, Elâzığ, Van) bir karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri, bu illerin herhangi bir bölümünü işgal edebilecekti. İşgal devletlerinin asıl amacı, burada bir Ermeni devleti kurmaktı. Bölgeyi savunmak için **Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti** kuruldu. Cemiyet, bölgede güvenliğin sağlanması, gerekirse düşmana birlikte karşı konulması konuları üzerinde duruyordu. Bu amaçla cemiyet, Erzurum Kongresi'ni düzenleme kararı aldı. 10 Temmuz 1919'da başlaması gereken kongre, illerden gelecek delegelerin toplanamaması sebebiyle bir türlü başlayamıyordu. Kongre hazırlıklarının sürdüğü sırada Mustafa Kemal, Erzurum'a gelerek kongre çalışmalarını hızlandırdı. 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi, çalışmalarına başladı. Kongreye Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti de katılarak önemli bir destek sağladı.

Mustafa Kemal'in sivil olarak katıldığı Erzurum Kongresi'nde şu kararlar alındı:

- Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- Her türlü yabancı işgaline karşı Osmanlı Hükûmeti'nin dağılması durumunda hep birlikte direniş ve savunma yapılacaktır.
- Vatanın ve bağımsızlığın korunmasına İstanbul Hükûmeti'nin gücü yetmezse, amaca ulaşmak için geçici bir hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmetin üyeleri, millî kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Temsil Heyeti yapacaktır.
- Kuvâ-yı Millîye'yi etken ve millî iradeyi egemen kılmak esastır.
- Hristiyan azınlığa, siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozucu ayrıcalık verilemez.
- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- Mebusan Meclisinin bir an önce toplanması ve hükûmet işlerinin meclis denetiminde yürütülmesini sağlamak için çalışılacaktır.

Erzurum Kongresi, amacı ve toplanma biçimi ile bölgeseldir. Ancak alınan kararlar bütün yurdu ilgilendirdiği için aynı zamanda millî bir kongredir. Kongrede millî sınırlardan ilk defa söz edilmesi kongrenin millî olma özelliğini pekiştirmektedir. Kongre kararlarında, millî egemenliğe dayalı yeni bir hükûmetin kurulacağı düşüncesi açıkça belirtilmiştir. Ayrıca yabancılara ayrıcalık tanınmaması, herhangi bir ülkenin güdüm ve koruyuculuğunun reddedilmesi, bağımsızlığın koşulsuz olarak gerçekleştirilmesi ilk kez bu kongrede karar altına alınmıştır.

Unutmayınız

Kongre, Mustafa Kemal'in başkanlığını yapacağı dokuz kişilik bir Temsil Heyeti seçerek çalışmalarını tamamladı (7 Ağustos 1919). Oluşturulan Temsil Heyeti'nin görevi, kongrede alınan kararları uygulamaktı.

Sivas Kongresi (4 Eylül - 11 Eylül 1919)

Mustafa Kemal, Amasya Genelgesi'nde alınan karar doğrultusunda Sivas'ta toplanacak kongreye katılmak için Sivas'a geçti. Yapılacak kongreye ülkenin bağımsızlığının kazanılması

amaçlanıyordu. Ayrıca Trakya ve Anadolu'daki Millî Mücadele cemiyetleri birleştirilerek vatanın kurtarılması için daha örgütlü bir mücadele başlatılmak isteniyordu.

Osmanlı Hükûmeti ve işgal güçleri, Sivas Kongresi'ni engellemek için ellerinden geleni yaptı. İtilaf Devletleri, Sivas Kongresi'nin toplanması durumunda Sivas'ı işgal edeceklerini bildirdi. Osmanlı Hükûmeti, Elâzığ valisine kongrenin toplanmasının engellenmesi ve Mustafa Kemal'in tutuklanması emrini verdi. Bu engelleme çabaları sonucunda kongreye katılım beklenenin altında oldu.

Bütün engellemelere rağmen kongre, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen delegelerin katılımıyla 4 Eylül 1919'da başladı. Kongre başkanlığına Mustafa Kemal seçildi.

Sivas Kongresi'nde şu kararlar alındı:

- Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar küçük değişikliklerle Sivas Kongresi'nde de kabul edildi.
- Ülkedeki bütün yerel direniş cemiyetleri, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla tek bir çatı altında birleştirildi.
- Erzurum Kongresi'nde açıkça reddedilen mandacılık yani başka bir devletin yönetimi altına girme düşüncesi, bazı delegeler tarafından savunulmuşsa da tam bağımsızlığa aykırı bulunarak kongre tarafından kabul edilmedi.
- Erzurum Kongresi sonunda kurulan Temsil Heyetinin üye sayısı ve yetkileri artırıldı. Bununla birlikte bu Heyet, millet adına yetkili kılınarak bir yürütme, organı gibi çalışmaya başladı.
- Temsil Heyeti, atama yetkisini kullanarak Batı Cephesi'ne Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'yı atamıştır.

Unutmayınız

Temsil Heyetinin atama yetkisini kullanması, onun hükûmet gibi görev yaptığını gösterir. Millî Mücadele'nin haklılığını basın yoluyla duyurmak için Sivas'ta "*İrade-i Milliye*" adıyla bir gazete çıkarıldı.

Amasya Görüşmeleri (20-22 Ekim 1919)

Sivas Kongresi başarıyla sonuçlandıktan sonra Mustafa Kemal, Mebusan Meclisinin yeniden toplanmasını sağlamak ve Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin millet yararına olmayan tutumunu bildirmek için padişahla görüşmek istedi. Telgrafla yapılmak istenen bu görüşme, Damat Ferit Paşa tarafından engellendi. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Temsil Heyeti adına yayımladığı bir genelge ile Damat Ferit Paşa Hükûmeti görevden çekilinceye ve millî amaçlara hizmet edecek yeni bir hükûmet kuruluncaya kadar Anadolu ile İstanbul arasındaki resmî haberleşmenin kesilmesini emretti. Ayrıca yayımladığı bir genelge ile de resmî haberleşmenin Sivas'ta bulunan Temsil Heyetiyle yapılmasını ilgili makamlara bildirdi. Bu gelişmeler karşısında, başarısız bir politika izleyen Damat Ferit Paşa Hükûmeti istifa etmek zorunda kaldı. İş başına yeni geçen Ali Rıza Paşa Hükûmeti, millî direniş hareketine daha ılımlı yaklaşıyordu. Temsil Heyeti ile görüşmesinin kaçınılmaz olduğunu anlayınca yazışmalar yapıldı. Bunun üzerine iki tarafın görüşmesi kararlaştırıldı. Ali Rıza Paşa Hükûmeti, Temsil Heyeti ile görüşmesi için Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı görevlendirdi. Amasya Görüşmeleri adıyla anılan bu görüşmeler sonunda şu kararlar alındı (22 Ekim 1919):

- ◆ Türk vatanının bütünlüğü ve bağımsızlığı korunacak, hiçbir manda ve himaye kabul edilmeyecektir.
- ◆ Müslüman olmayan unsurlara siyasi egemenlik ve sosyal dengemizi bozucu haklar verilmeyecektir.
- ◆ Mebusan Meclisini oluşturacak milletvekili seçimi, serbest ve müdahalesiz yapılacaktır.
- ◆ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin varlığı İstanbul Hükûmeti'nce tanınacaktır.
- ◆ Sivas Kongresi kararları Mebusan Meclisince kabul olunmak şartıyla İstanbul Hükûmetince de tanınacaktır.
- ◆ Mebusan Meclisinin güvenlikte olmayan İstanbul'da toplanması uygun değildir.

Bahriye Nazırı Salih Paşa, Amasya Görüşmeleri'nde alınan bu kararları İstanbul Hükûmeti'ne bildirdi. İstanbul Hükûmeti, bu kararlardan sadece Mebusan Meclisinin toplanmasını kabul etti. Diğer kararları ise kabul etmedi.

Unutmayınız

Osmanlı Hükûmeti, Amasya Görüşmeleri'ne bir delege göndermekle Temsil Heyeti'ni hukuken tanımış oldu. Bu olay, halkın gözünde Temsil Heyeti'nin gücünü ve güvenilirliğini pekiştirdi.

Mustafa Kemal, gelişmeleri daha yakından izleyebilmek için Temsil Heyeti ile birlikte Sivas'tan Ankara'ya geçti (27 Aralık 1919). Ankara'da sevgiyle ve coşkulu gösterilerle karşılandı. Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi olarak seçilmesinde; kentin güvenli konumu, haberleşme ve ulaşım koşullarının elverişliliği, Batı Cephesi'ne yakınlığı ve işgal edilmemiş olması gibi özellikleri etkili olmuştur. Ayrıca Ankaralıların Millî Mücadele'ye verdikleri desteğin de bu kararın alınmasında etkisi vardır. Böylece Ankara, Millî Mücadele'nin merkezi durumuna geldi.

b. Millî Mücadele'de Karşılaşılan Sorunlar ve Mustafa Kemal

Harvard Üniversitesinden, Türkiye ile ilgili araştırmaları ile tanınan, Amerikalı bilim adamı Prof. Richard Robinson'un (Rıçırd Robinsın) Mustafa Kemal hakkındaki görüşleri: "Mustafa Kemal'in askerî dehası en iyi olarak şu beş nitelikte tanımlanabilir: *a.* Kişisel cesaret *b.* Başkalarının hareketlerini önceden sezebilme yeteneği *c.* Sabır, en etkili olabileceği zamanı seçebilme (zamanlama) (Görsel 2.21) *d.* Kendi amacını açığa vurmadan rakibini şaşırtma yeteneği *e.* Düşman kuvvetlerinin gücünü tarafsız ve doğru olarak değerlendirebilme (gerçekçilik)... Mustafa Kemal, kuvvetli inançlı, kesin kararlı bir adamdı..."

c. Millî Mücadele'de Basının Önemi

Ben Halide Edip Adivar, sizlere Millî Mücadele'nin o zorlu koşullarında Mustafa Kemal'in haberleşme ve basına verdiği önemi anlatmak istiyorum.

Basının önemini çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, bu konu üzerinde önemle duruyordu. Millî teşkilatlar, mahalle ve köylerde kurulup bütün Anadolu'ya yayılınca ister istemez buralara Millî Mücadele ile ilgili bilgilerin ulaştırılması gerekiyordu. Bunun için önce Sivas'ta "*İrade-i Milliye*", sonra Ankara'da "*Hâkimiyet-i Milliye*" gazeteleri çıkarılacak, Ankara'da Anadolu Ajansı ve Matbuat Umum Müdürlüğü kurulacaktı.

İstanbul'un ve resmî kurumların işgal edilmesi ve milletin elinden silâhların alınmasından sonra, ilgili devletlere protesto telgrafları çekilmeye, mitingler yapılmaya başlanmıştı. Ancak, henüz bağımsız bir Türk ajansı olmadığından haberlerin alınması ve dağıtılması zor oluyordu. Hatta Ermenilerin Adana ve civarında yaptıkları zulümlerin uygar dünyaya duyurulması için İtalyan Ajansından yardım istenmişti.

Gelişmeleri takip etmek için yalnızca gazete çıkarmak yeterli değildi. Gazeteler için gerekli haberlerin sağlanması da önemliydi. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle benim ve Yunus Nadi Bey'in çalışmaları sonucunda Ankara'da *Anadolu Ajansı* kuruldu. 6 Nisan 1920'de az sayıda personel ve bir teksir makinesi ile işe başladı. Kurtuluş Savaşı boyunca millî birliği tehlikeye düşürecek kışkırtma için yalanlara karşı milleti uyanık tutmak ve ulusal bağımsızlığı sağlayacak kararlar ve zamanında bildirmekle önemli hizmetler yapmıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında izlenen ulusal politika ile ters düşecek haberleri önlemek amacıyla Mustafa Kemal Paşa derlenen haberleri denetlemiştir. Ajans, halka doğru haber vermek yolunda çalışmalar yapmış, Büyük Millet Meclisinin aldığı kararları halka iletmiştir. Böylece, halk ile hükûmet bütünleşmesi de sağlanmıştır.

Yücel Özkaya

*Millî Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri, s. 893-894.
(Düzenlenmiştir.)*